

עומק דעת

ממרן הגאון הגדול
רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א
ראש ישיבת 'יד אהרן'

פרשת משפטים

זהירות בבין אדם לחבירו

החפץ חיים אמר, שמרנא הגר"י מסלנט נפטר בשבוע שבדרך כלל חלה בו פרשת משפטים, והסיבה לכך היא לפי שהוא עמל להחדיר בעולם את הנושא של בין אדם לחברו. רבים הם המעשים המסופרים אודותיו עד כמה נזהר בזה. כדוגמא לכך, מסופר שבליילה האחרון לחייו התארח ר' ישראל בפונדק כלשהוא שהיה בבעלותו של יהודי פשוט ולא היו שם אנשים נוספים מלבדם. ר' ישראל הרגיש שקרב קיצו וידע שעומד הוא לעזוב את העולם. אנו ודאי היינו מצפים שבעת כזאת יישב ר' ישראל עם עצמו ויערוך חשבון הנפש וישוב בתשובה שלימה, בפרט לאור העובדה שהוא היה זה שהחדיר כל כך את החובה ללימוד המוסר והצורך לחיות תמיד עם חשבון הנפש. אך לא כך היה, אלא במקום זאת ישב הגר"ס - שחשש שאותו יהודי פשוט יפחד לשהות עמו לאחר מיתתו - ובמשך הלילה הסביר לו בטוב טעם כי אין סיבה לפחד מאדם מת כלל וכלל. כך גם היסוד שהחדיר מאוד שלא מחמירים על חשבון הזולת, וכן הלאה.

וזהו דבר יסודי ביותר ועלינו להשתדל בזה מאוד; להפנים את החומרה של ענייני בין אדם לחברו, להרגיש שאנו כגוף אחד ממש וכי כל אדם הוא צלם אלוקים. כך נחיה בינינו באהבה ואחוה, זאת מלבד מה שנשתייך יותר למעלות הגדולות של הצבור ונעלה יחד במעלות התורה והיראה.

שו"ת עם רבינו שליט"א

שהתקיים בכנס לבחורי ישיבות, מטעם 'איגוד בני הישיבות'

בכינוס מיוחד שנערך מטעם ארגון 'איגוד בני הישיבות' בירושלים נשא רבינו שליט"א דברים, במהלכם עמד על כך שכל אחד צריך להכיר מהו ה'אני' שלו; האם מציאותו האמתית היא הנאות הגוף וכדו' ובהם הוא מוצא את 'עצמו', או שמא מרגיש ורואה גם את נשמתו וחיי הרוחניות כחלק ממנו. עוד ציין רבינו שכל בחור יכול לבדוק זאת על עצמו; לראות האם הוא נהנה באמת לשבת וללמוד, ומרגיש את 'עצמו' כאשר נמצא בבית המדרש, או שמא לומד הוא מתוך כפייה ושאר מניעים חיצוניים, ונהנה ומרגיש את עצמו רק בעתות הפנאי והמנוחה. רבינו האריך בדבריו לבאר את עומק הענין, כאשר לאחמ"כ פנה לענות על שאלותיהם של הבחורים שיח'. להלן השו"ת:

ש. לאור הדברים, מה ניתן לעשות אם בחור מגלה שלימוד התורה הוא לא באמת המציאות שלו, אלא מרגיש את 'עצמו' רק בעתות הפנאי והמנוחה.

ת. הדרך היחידה להגיע לכך היא על ידי שייגלה את המאור שבתורה. רק אם ילמד מתוך עמל הוא ייהנה מהלימוד וירומם את מציאותו.

ש. ישנם צעירים רבים שאינם נהנים מהלימוד למרות שלומדים הרבה. מדוע זה כך ומה באמת יכול להביא את ההנאה.

ת. אחת הסיבות העיקריות לכך בדורנו היא, שלא לומדים בצורה נכונה. מי שלומד נכון, נהנה מהלימוד. אפרט ואתן מעט ביקורת בנושא: במשנה במסכת אבות כתוב 'בן חמש שנים למקרא, בן י"ג למצוות' וכו'. שיעורי הגיל הללו הינם שיעורים בהתפתחות כוח הדעת באדם. אדם בלידתו הינו חסר דעת, והדעת מתפתחת עם הגדילה. לזאת באו חז"ל וקבעו שיעורים של דעת; שבגיל חמש שנים יש את שיעור הדעת

המתאים ללימוד המקרא, ובגיל י"ג שנה יש את הדעת הנצרכת עבור קיום המצוות, וכן הלאה. עד שבמשך החיים האדם עולה עוד ועוד בדרגות הדעת. הסיבה שלא מתחברים ללימוד היא שלומדים דברים שהם מעבר להתפתחות שכלו של בחור צעיר. צריכים לעמול להבין את מה שבאמת קשה לכם, ולהבין לפי דרגתכם את הסוגיות ולא סתם לגלגל דברים באוויר.

במסכת סוכה (כח, א) הגמרא מפרטת את ידיעותיו של רבן יוחנן בן זכאי, וחלק מהשגותיו היו 'דבר גדול ודבר קטן' - דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא'. ובריטב"א מבואר, שאין הכוונה לומר שהתלמוד נחשב 'דבר קטן', אלא המכוון הוא לקושיות ותירוצים והספיקות שהיו לאביי ורבא שלא נתבררו להם מחמת שלא היו בדרגתם של הראשונים שקדמו להם, ולכן זה נחשב לדבר קטן. וצריכים לדעת שבכל דור יש את דרגת התורה השייכת לדור, ובזה יש את ה'דבר קטן' של הדור - מה שצריכים לעמול להבין לפי דרגתנו. לכן כאשר בחור צעיר מתקשה באיזו קושיא, שלא יתבייש לשאול או ידלג עליה במחשבה שהרי רבי עקיבא אייגר לא שואל קושיא זו ואם כן זו אינה קושיא. זו טעות גמורה; עליכם לעמול להבין את מה שבאמת קשה לכם וכך תתחברו לסוגיות.

אני אומר לכם כאן יסוד גדול, ומבטיח לכם בהבטחה גמורה: אם תעמלו בצורה נכונה על הבנה אמיתית לפי דרגת הדעת שלכם; לא תתביישו לשאול ולהתעכב על מה שבאמת קשה לכם ותעמלו בצורה נכונה כדי להבין, אין ספק שתיהנו מהלימוד ותתחברו לתורה, עד שתראו שזה משנה את כל ה'אני' שלכם, כפי שדיברנו.

מין החזו"א כותב באיגרת לבחור צעיר (קו"א א, ד) שלא יחפש לחקות את אלו שעוסקים כל הזמן בפלפול, שהם מזניחים על פי רוב את נקודת האמת, אלא צריכים ללמוד מתוך עמל ויגיעה, לצד עבודה על הדברים שהתורה נקנית בהם, ומה שמתבהר אחר העמל והיגיעה, אלו הם החידושי תורה, כפי שאומר הגר"ח מוואלוז'ין. ואומר החזו"א שהחידושים הללו הבאים על ידי העמל מרוממים את האדם מן החומריות ומלהיבים בו אהבה עילאית לתורה.

על זה אנו מדברים כאן; לא לנסות לומר פלפולים באוויר ודברים הרחוקים מהבנה אמיתית של השכל, אלא ללמוד את הסוגיא בעמל ולהבין היטב את הדברים יחד עם עבודה על קנייני התורה, וכך תחדשו בתורה בצורה אמיתית ותזכו לאהבה עילאית.

ש. האם גם כאשר לומדים בבקיאות צריכים להבין כל דבר עד הסוף.

ת. לא. בלימוד בקיאות צריכים להבין את הדברים בהשקפה ראשונה. אבל בלימוד העיון צריכים כבר לקבל את המבט העמוק בסוגיא.

בלימוד התורה ישנן דרגות של 'מקרא, משנה וגמרא'. היסוד של משנה הוא מה שהאדם צריך לקבל כדבר מוסכם שאין לו את היכולת להתווכח עם זה. אבל בלימוד הגמרא צריכים להגיע להבנה אמיתית ולראות האם נראה לומר כך או אחרת (ויעו' ברש"י ב"מ לג, א). לפי זה אומר ר' ישראל מסלנט, שדרגת ה'מקרא משנה וגמרא' משתנה לפי ירידת הדור; ולפי מה שהאדם צריך לקבל בהחלטיות ואין בכוחו להתווכח ולחשוב אחרת.

ובימנו ישנם רבים שהתרגלו ללמוד בצורה של 'רייד'. הנקודה של רייד היא שלומדים את השיטות השונות, ויודעים שדעה אחת סוברת כך וכך ודעה שניה סוברת אחרת וכו', וכאשר מוסרים חבורה יודעים רק לחשבן את השיטות ולמצוא איזו חקירה שניתן לתלות אותה בצדדים הללו, ומגלגלים את הדברים באוויר, מהכא לתם ומהתם להכא. אבל לא באמת מבינים את הדברים כראוי בצורה שניתן להתווכח ולבחון את עצם הבנת הדבר. במצב שכזה, כל הלימוד הוא רק בגדר 'משנה' ולא 'גמרא'.

עלינו לחתור ללימוד עם הבנה אמיתית. ולמשל: כאשר לומדים קושיא של רבי עקיבא אייגר; אמנם לא היינו חושבים עליה לולא ראינו את דבריו, אבל לאחר שלמדנו אותה בדברי הרעק"א, התבוננו בה והבנו אותה באמת, עד שההרגשה היא כאילו אנו עצמנו מקשים קושיא זו. וכן כשלומדים את התירוץ, מתבוננים בזה באמת עד שמרגישים שזה מיושב לנו, ואנו מתרצים כך, דהיינו שאין הכוונה שאנו רק יודעים שרעק"א מקשה כך, אלא מרגישים שזה ממש קשה גם לנו. זהו לימוד 'גמרא' עם הבנה אמיתית. אבל כשלומדים רק

בצורה של רייד, מגלגלים דברים באוויר והכל בגדר משנה. בצורה כזאת ייתכן אמנם ותהיה לנו הנאה של סיפוק על שהצלחנו לחשבן דבר מסוים וכדו', אבל אין זה חיבור אמתי לתורה; זאת אינה ההנאה עליה מדבר החזו"א. ההנאה הזו לא מלהיבה את האהבה העילאית ולא משנה את ה'אני' שלנו.

ש. האם אכן רק לימוד כזה גורם להנאה, וכי לא ניתן ליהנות מלימוד בקיאות.

ת. בלימוד בקיאות ישנה הנאה כאשר מבינים את הדברים היטב בהשקפה ראשונה. 'השקפה ראשונה' גם היא דרגה מסוימת ואמתית בהבנת התורה. אבל עדיין אין זו האהבה העילאית שבאה על ידי החידושים המתחדשים בעמל.

ש. מהו המקום של יראת שמים בלימוד התורה.

ת. יראת שמים היא התנאי ללימוד התורה. ראשית חכמה יראת ה'. צריכים לגשת אל לימוד התורה מתוך הכרה בקדושתה, שהיא באה מהקב"ה. ידוע מה שאומרים חז"ל במסכת נדרים, שהארץ חרבה על שלא ברכו בתורה תחילה. המהר"ל מבאר בזה (הקדמה לתפארת ישראל) שיסוד הדבר הוא מה שאומרים בברכות התורה 'ברוך אתה ה' נותן התורה', דהיינו שמכירים במי שנתן לנו את התורה ומחברים את הלימוד להקב"ה. היסוד של הברכה היא שמכירים שקיבלנו את התורה מהקב"ה, ואיננו כסתם 'נוטלים' הבאים ולוקחים אותה ולא מכירים במי שנותנה, אלא אנו 'מקבלים' את התורה (ויעו' בקונטרס החסד לבעל המכתב מאליהו), דהיינו שמכירים בכך שהיא מושפעת מהקב"ה. זוהי הצורה לגשת אל חכמת התורה.

המהר"ל מבאר עוד את אחד ההבדלים שבין התורה הקדושה לחכמות החיצוניות; שבחכמות חיצוניות מתעסקים רק עם החכמה והן אינן מקדשות את האדם, אבל חכמת התורה, אם לומדים אותה מתוך הכרה בנותן התורה, הרי שמתחברים על ידה להקב"ה ומגיעים לידי אהבת ה' ויראתו. זוהי היראת שמים הנצרכת בלימוד התורה. בכדי לחדש בתורה ולהבינה בצורה נכונה צריך את הסיוע לכך מצד הקב"ה, שהוא 'נותן התורה' ו'המלמד תורה לעמו ישראל'. צריכים כהקדמה ללימוד התורה את ההכרה המינימלית בכך שהיא באה מהקב"ה ואינה כשאר חכמות, ואחרת לא שייך לזכות לה.

ש. האם זה פועל גם בכיוון הפוך, דהיינו שלימוד התורה גם מוסיף ליראת שמים.

ת. בוודאי. אבל רק אם הלימוד מחובר להקב"ה.

ש. האם אפשר ללמוד גמרא עם פירושים כגון 'מתיבתא' וכדו'.

ת. לא. זהו חסרון בעמל התורה. עומק התורה מתגלה רק במהלך של 'יגעת ומצאת', כך דרכה של תורה. זו אכן אחת הבעיות של דורנו, שחיים בצורה פשוטה בכל התחומים, ואף בלימוד התורה לא מעוניינים להשקיע יותר מידי ונעזרים במראי מקומות וכו'. אבל צריכים לדעת שהעמל הוא המביא את התוצאה וחייבים להשקיע בזה.

ש. אבל אם עמלנו ויש דבר מסוים שעדיין איננו מבינים אותו.

ת. אם כך זה בסדר. העניין הוא שזה לא יהיה תחליף לעמל.

ש. כמה צריכים להתעסק בגיל הזה עם 'אמונה'. ישנם בחורים שיש להם בעיות באמונה.

ת. בענין בעיות באמונה, כבר כתב מרן בעל ה'קהלות יעקב' באחת מאיגרותיו, שרוב בעיות האמונה בדורנו אינן בעיות אמיתיות, אלא הן באות כתוצאה מרוח טומאה. לכן, מי שסובל מבעיות כאלו, אם ילמד טוב וכו' הוא ייצא מזה.

באופן כללי יש בדורנו חולשה גדולה באמונה. לדעתי, הבעיה אינה מתחילה ישירות באמונה עצמה, אלא שאנו חיים בדור של 'חוצפא יסגא', ויסוד מידת החוצפה היא הכוח הנוגד את האמונה. עבור מידת האמונה צריכים לדעת את הדרך לקבל דברים, בעוד שטבעה של מידת החוצפה היא ההתנגדות לקבלה. יש בזה

אריכות דברים מהי האמונה עצמה ומדוע מידת החוצפה מפריעה לזה, ואכמ"ל (יעוי' בספר 'אמרות דעת' לרבינו שליט"א עמ' רכ"ז, מאמר דעת תורה ואמונת חכמים). ולכן ככל שיידעו לבטל את השכל לשכלה של התורה ולתקן את מידת החוצפה, לא יהיו בעיות באמונה.

ש. מהי באמת הדרך להבין את הדברים השורשיים באמונה בכדי ללמוד נכון את העניין.

ת. אפשר ללמוד בספר דרך ה' לרמח"ל. יסודות האמונה מבוארים שם, וצריכים באמת לקיים וועדים בספר הזה. אבל התנאי הוא לתקן את מידת החוצפה, ואם לא תהיה חוצפה וילמדו דרך ה' זה יעזור מאוד לקבל את יסודות האמונה.

ש. עד כמה חשוב להשקיע בלימוד עם חברותא.

ת. בכדי ללמוד בצורה נכונה וודאי שצריכים חברותא. הגר"ח מוואלוז'ין נותן לכך משל: ההלכה היא שבודקים את סכין השחיטה מפגימות, בשני אופנים: עם הלשון או על ידי האצבע. ואף בכדי לבדוק סברא צריכים להשתמש באצבע, דהיינו לכתוב את הסברא, או אם הלשון, כלומר להגיד אותה לחבר. אדם באופן טבעי אינו תופס מספיק את הפגם שיש בסברותיו, ובלי חברותא עושים טעויות רבות.

ש. כמה עלינו להתעסק בענייני קדושה ומהי דרך העבודה בזה.

ת. זהו אכן נושא רגיש ביותר, בימנו בפרט. אין לנו כעת את הזמן להאריך בזה. ככלל, אם לומדים תורה בצורה נכונה מתעלים גם בקדושה.

ש. חז"ל אומרים שאדם צריך ללמוד מה שלבו חפץ. מה יעשה בחור שנמצא בישיבה שלומדים בה כעת מסכת בבא קמא, ואילו הוא מעוניין ללמוד מסכת אחרת.

ת. זו שאלה נכונה. אבל בסופו של דבר, כיוון שנמצאים בישיבה וחייבים להיות בה כדי לקבל את הדרך בלימוד וכו', אם הוא ילמד היטב את המסכת הנלמדת בישיבה, הוא יתחבר ללימוד וייהנה גם מזה.

[נערך ע"י א. רגוזניצקי 052-7198746]